

Nepriklausomybės šventės pradžia Lietuvos miesteliuose: 1919–1923 m.

dr. Vilma Bukaitė

Lietuvos istorijos institutas

El. paštas vilma.bukaite@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamos Pirmosios Lietuvos Respublikos valstybingumo atminčiai skirtos šventės, koncentruojantis į Vasario 16-osios minėjimą Lietuvos miesteliuose 1919–1923 m. Pasitelkiant tuometinę spaudą ir archyvinius šaltinius, gvildenamos šios šventės ištakos, sklaida ir raida, jos organizavimas, kartu paminint ir dalyvių liudijimuose užfiksuotas susijusias socialines problemas. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos vyriausybės sumanymu Vasario 16-osios iškilmės pradėtos organizuoti jau 1919 m., tačiau daugelyje vietovių pirmą kartą ši data buvo paminėta 1920 m. Daugiausia šventės organizavimu rūpindavosi valsčiaus valdyba. Pasitelkiant kuklias pajėgas ir lėšas rengiamoms šventėms prireikdavo ir gausių savanorių pajėgų, todėl jos tapdavo solidarumo ir bendruomeniško išbandymu. Neretai šventės dieną išryškėdavo socialinės arba idėjinės įtampos. Iškilmių dinamika miesteliuose buvo netolygi, o Nepriklausomybės penkerių metų sukaktis netapo išskirtine švente. Daugelis miestelių gyventojų liko pasyviais šventės stebėtojais arba visai joje nedalyvaudavo. Lietuvos visuomenei reikėjo laiko prisijaukinti valstybines šventes ir pilietinę bendrystę.

Reikšminiai žodžiai: Nepriklausomybės šventė; Vasario 16-oji; valstybinė šventė; miestelis; Lietuva 1918–1940 m.

Outset of Independence Festival in Small Lithuanian Towns: 1919–1923

Summary. The article focuses on national festivities of the First Republic of Lithuania dedicated to the memory of its statehood, with an emphasis on the celebration of February 16 in the smaller Lithuanian towns in 1919–1923. By referring to the mass media of the time as well as archival sources, the sources, spreading and development of this festival are explored. The article investigates its implementation while considering the related social issues registered in the testimonies of the participants. The research has revealed that it was an idea of the Government of Lithuania to start the celebration of February 16, and the ‘first run’ was implemented as early as in 1919. However, in many settlements, the first case of celebrating February 16 actually happened only in 1920. Holding the festival was primarily the duty of the council of the volost. Not only the funds, but also human resources were modest, and therefore numerous volunteers were required. Hence, this festival would turn into a trial of solidarity and the sense of community. It was common that, on the day of the festival, social or ideological disagreements would spring up. The

dynamics of this festival largely differed from settlement to settlement, and the five-year anniversary did not evolve into any exceptional festivity. The majority of small-town residents would remain passive observers of the festival, or did not participate at all. Lithuanian society still needed time to make this festival 'one's own', adopt this festival, and develop the sense of citizenly community.

Keywords: Independence Day; February 16; state festival; small town; Lithuania in 1918–1940.

Ivadas

Pirmojo pasaulinio karo pabaiga atvėrė galimybes įgyvendinti 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje Lietuvos Tarybos nutarimą dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Nors dokumentu pabrėžtas suverenumo paveldas, vis dėlto orientuotasi į naujos, šiuolaikiškos respublikos kūrimą, į šį darbą įtraukiant visus piliečius. Pirmosioms Lietuvos vyriausybėms jau 1918–1919 m. sandūroje teko sukviesti Lietuvos žmones ginti nepriklausomybę, vėliau – paskatinti išrinkti Steigiamąjį Seimą, kuris ir padėjo teisinius valstybės pamatus.

Suburti drauge pasidžiaugti valstybingumu irgi reikėjo pastangų. Žinome, kad Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo diena buvo pradėta švęsti jau 1919 m. Dar po metų Vasario 16-oji tapo nedarbo diena, o 1920 m. rugsėjį buvo priimtas Ministrų kabineto įsakymas, kuriuo jai buvo suteiktas oficialus valstybinės šventės statusas. Muziejininkė Aušra Jurevičiūtė atkreipė dėmesį į įdomų faktą, kad tik 1921 m. Vasario 16-oji kaip šventinė diena buvo įtraukta į tuo metu populiarią *Lietuvių kalendorių* (1922 metams)¹, taip palengva iš formaliosios sferos pereinant į rutininį gyvenimą. Ilgainiui ši pirmoji nepriklausomybę įprasminusi pasaulietinė šventė daliai visuomenės tapo savastimi ir kartu pilietinės savimonės ženklu, nepraradusiu svarbos net po 1940 m. okupacijos.

Šiame tyrime gilinamasi į Vasario 16-osios šventės raidą 1919–1923 m. Visų pirma, tai buvo pirmųjų modernios Lietuvos valstybės pasaulietinių iškilmių rengimo ir kartu pirmųjų jų tendencijų formavimosi laikas, kai reikėjo padėti pagrindus Nepriklausomybės paskelbimo įprasminimui. Šis intensyvus trumpas laikotarpis apėmė Lietuvos Valstybės Tarybos ir Steigiamojo Seimo, keturių Mykolo Sleževičiaus, Kazio Griniaus ir Ernesto Galvanausko ministrų kabinetų veiklos ir valstybingumo įtvirtinimo metą, kai vyko Nepriklausomybės kovos, buvo kuriamos valstybės ir savivaldos institucijos, formuojama teisinė bazė, nustatomos valstybės sienos ir tuo pat metu gyvybiškai reikėjo sustiprinti visuomenės pilietinį solidarumą.

1 A. Jurevičiūtė, 2008, p. 172.

1923 m. sausį–vasarį, vyriausybei įvedus Lietuvos valiutą, prijungus Klaipėdos kraštą, manytume, prasidėjo naujas didesnio jaunos valstybės ekonominio ir politinio stabilumo laikotarpis. Be to, jau 1924 m. su lemtingojo Lietuvos Tarybos nutarimo paskelbimo data ėmė konkuruoti nauja, Steigiamojo Seimo darbo pradžia ir indėlių į Lietuvos valstybingumą įprasminusi, šventė – Gegužės 15-oji (Tautos šventė). Teisiškai Švenčių ir poilsio įstatymu ji buvo įforminta tų pačių metų lapkritį. 1930 m. priėmus naują analogišką įstatymą, Tautos šventė buvo pradėta rengti rugsėjo 8 d., susiejant katalikišką religinį kalendorių ir tolimą istorinę praeitį.

1919–1920 m. nuotraukos ir spaudos publikacijos iš pirmųjų Nepriklausomybės švenčių Kaune skatintų tikėti, kad šios išskilmės iškart sutraukė minias dalyvių. Vis dėlto jos tikrąjį populiarumą tiksliau apčiuoptume pasigilinę į sklaidą už laikinosios sostinės ribų. Toliau nuo didžiųjų administracinių centrų šurmilio ir socialinio spaudimo nutolę miesteliai, manytume, būtų labai tinkama tyrimo erdvė, bandant geriau suvokti tikrąją šios valstybinės šventės dinamiką. Taigi straipsnyje nagrinėjama Vasario 16-osios raida vietovėse, kuriose gyveno 500–3 000 gyventojų ir kurios pagal 1919 m. administracinę reformą neturėjo apskrities centro statuso². Čia jos bus vadinamos miesteliais. Tuo metu Lietuvos miesteliuose veikė mažiau institucijų nei miestuose: dažnai (bet ne visur) tik valsčiaus administracija ir / arba pradžios mokykla. Be to, pirmaisiais Nepriklausomybės metais savivaldos veiklą kuruojančių vyriausybės įstaigų, tokių kaip Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamentas, ryšiai su apskritimis, o ypač per jas su valsčiais, dar tik formavosi, juos apsunkindavo specialistų, lėšų, organizacinių įgūdžių, nusistovėjusių praktikų stoka. Išskilmėmis miesteliuose tekdavo rūpintis gana nedideliame energingiausių, su Nepriklausomybe besitapatinančių žmonių ratui. Dėl viso to miesteliuose didžiulę svarbą įgydavo vietos pareigūnų, dvasininkijos, visuomeninių draugijų, šviesuolių gebėjimai surengti šventę ir sutelkti žmones, pasitelkiant turimus bendradarbius ir resursus.

Nors miestelių dydžio apibrėžimas iš esmės nepasikeitė iki pat šių dienų, vis dėlto per šimtmetį daugelyje jų įvyko reikšmingų pokyčių. Į keletą esminių dalykų norėtume atkreipti dėmesį. Pirmojo pasaulinio karo metais Vokietijos užimtose Rusijos imperijos žemėse, dabartinės Lenkijos, Lietuvos ir Latvijos erdvėse suformuotoje vadinamojoje Oberosto teritorijoje, apskričių centrais (greta didžiųjų miestų) buvo tapusios ir mažesnės gyvenvietės ar miesteliai (Akmenė,

2 „Apskričių sienų ir jų centrų įstatymas“, in: *Laikinosios Vyriausybės Žinios*, 1919, nr. 9, p. 7. Daugiau kaip 3 000 gyventojų turintys miesteliai tarpukaryje gaudavo miesto, turinčio valsčiaus teises, statusą.

Joniškėlis, Kuršėnai, [Kudirkos] Naumiestis, Pabradė, Saldutiškis, Skaudvilė, Vėžaičiai; laikinai – Merkinė, Jūžintai, Kalvarija, Šiaulėnai, Švėkšna, Varniai), tačiau 1919 m. jos tapo valsčių centrais ir dėl to gali būti potencialiais šio tyrimo objektais. Į pasirinktą miestelio apibrėžimą telpa ir vėliau gerokai išaugę bei miesto statusą įgiję ilgamečiai savivaldybių centrai, pavyzdžiui, Akmenė (1 453 gyv.), Kupiškis (2 672 gyv.), Lazdijai (2 364 gyv.), Molėtai (1 770 gyv.), Pakruojis (1 184 gyv.), 1921 m. Lietuvos dalimi tapusi Palanga (2 039 gyv.).³ 1919 m. dalis Lietuvos apskričių centrų iš tiesų buvo miestelių dydžio, pavyzdžiui, Kretinga (2 532 gyv.), Pasvalys (2 211 gyv.) ar Šakiai (2 044 gyv.).⁴ visgi, vadovaujantis pasirinktu administraciniu kriterijumi, jie į tyrimą neįtraukti. Į tyrimą neįtraukiamos ir tuomet Lenkijos administruotos Vilniaus krašto teritorijos ir Klaipėdos kraštas.

Pasitelkiant istorinių šaltinių ir istorinių darbų kritinės analizės ir lyginamąjį metodą, tyrimu siekiama atsakyti į klausimus: kada ir kaip Lietuvos miesteliuose buvo pradėta švęsti Vasario 16-oji? Kas organizavo šventę ir joje dalyvaudavo? Kur ir kaip ji vykdavo? Kartu stengiamasi išsiaiškinti, kokios visuomenės problemos slypėjo už pakilaus iškilnių fasado ir kaip šventė pakito iki Lietuvos Nepriklausomybės penkerių metų sukakties.

Vasario 16-osios raidą tarpukario Lietuvos Respublikoje jau yra tyrinėję keletas istorikų ir etnografų. A. Jurevičiūtė išsamiai analizavo Karo muziejaus vaidmenį formuojant valstybinių švenčių tradicijas, pirmiausia sutelkdama dėmesį į šventės raidą Kaune⁵. Dalia Senvaitytė, tyrinėdama kalendorines šventes, išsiaiškino XX a. 3 deš. Kūčių šventei skirtose publicistikoje naudotą įdomią Kristaus gimimo ir Vasario 16-osios, valstybės gimimo, paralelę⁶. Svarbiu postūmiu pirmosios Nepriklausomybę įprasminusios šventės tyrinėjimams tapo modernios valstybės kūrimo šimtmetis, minėtas 2018 m. Vilma Akmenytė-Ruzgienė nagrinėjo valstybinių švenčių teisinio įforminimo, organizavimo, plitimo į diplomatinės atstovybės ir lietuvių bendruomenės raidą, taip pat šventės kaitos dinamiką, renginių įvairovę, pirmiausia orientuodamasi į vyksmą laikinojoje sostinėje. Kartu su Vasario 16-ąja jos nagrinėtos ir dvi vėlesnės valstybės šventės⁷.

Žilvytis Šaknys aptarė tarpukario valstybinių švenčių dinamiką ir kiekvienos iš jų savitumus, gvildeno, kurioms iš jų daugiausia svarbos teikė egodokumentikos

3 Statistiniai duomenys pagal Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys, Kaunas: Finansų ministerijos Centralinis statistikos biūras, 1925.

4 Ibid.

5 A. Jurevičiūtė, 2008.

6 D. Senvaitytė, 2013.

7 A. Akmenytė-Ruzgienė, 2018.

autoriai, išryškino Vasario 16-osios specifiką Vilniaus krašte, analizavo etnografų surinktą medžiagą – prisiminimus apie jos šventimą tarpukariu. Jis atkreipė dėmesį į įdomią Vasario 16-osios šventės pavadinimo dichotomiją: kai kur ji vadinta Valstybės, o kai kur – Tautos švente⁸. Vėliau atsiradusi Gegužės 15-osios šventė šią dichotomiją sušvelnino, gaudama Tautos šventės vardą, o iki 1924 m. abu pavadinimai dažnai įvairuodavo. Vasilijus Safronovas lygino Vasario 16-ąją ir Gegužės 15-ąją, daug dėmesio skirdamas antrosios genezei⁹.

Visuose šiuose tekstuose Vasario 16-osios raida miesteliuose liko už autorių regos lauko, visų pirma turbūt dėl labai fragmentiškų ir netolygių temos šaltinių. Deja, jų analizė leidžia užpildyti tik nedidelę ankstyvosios Vasario 16-osios šventės istorijos Lietuvos miesteliuose dėlionės dalelę. Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) saugomi tik dalies apskričių ir valsčių tarybų ir valdybų ankstyvieji protokolai. Beje, Vasario 16-osios šventė dažniausiai juose beveik neminima. Ir tai suprantama, kai, 1919 m. spalį Lietuvos Valstybės Tarybai priėmus pirmąjį Vietos savivaldos įstatymą, 1920 m. sausį–vasarį tik pradėjo formuotis juo paremta valsčių administracija ir pirmiausia rūpintasi jos išrinkimu bei pačių skubiausių, dažnai buitinių, iššūkių sprendimu. Vis dėlto ir sklaidant vėlesnius šaltinius susidaro įspūdis, kad šios šventės organizavimas dažniausiai išskrisdavo iš valsčių administracijos vasario mėnesio aktualijų lauko.

Atsižvelgiant į vietos savivaldos dokumentų pasirinkta tema stoką, išskirtinai svarbi LCVA Šiaulių apskrities savivaldybės fonde saugoma tegu ir nedidelės apimties byla su valsčių valdybų pranešimais apie 1920 m. iškilmių eigą¹⁰. Jų detalumas skiriasi, vis dėlto daugelyje jų galime rasti išvardytus šventės dienos renginius, informacijos apie dalyvių skaičių, dalyje – organizatorių pavardes.

Pirmųjų Nepriklausomybės metų nuotraukų išliko mažai. Kartais naujos pasaulietinės šventės dalyviams tiesiog nekildavo minčių ją įamžinti. Netgi Kaune, o juo labiau miesteliuose dirbo mažai fotografų, kurių daugelis fotografuodavo tik esant geram natūraliam apšvietimui (dienomis), be to, po karo buvo sunkiau nusipirkti fotomedžiagų.

Svarbiu šventės katalizatoriumi tapo spauda, ypač valstybės ir valdančiųjų partijų laikraščiai, skelbę aktualią informaciją apie pagrindinius Vasario 16-osios renginius, vėliau ir liudijimų kaleidoskopai iš laikinosios sostinės, miestų ir miestelių:

8 Ž. Šaknys, 2018.

9 V. Safronovas, 2020.

10 Šiaulių apskrities valdybos susirašinėjimas su valsčiaus valdybomis „16 vasario – Lietuvos Nepriklausomybės šventė“, 1920 m. kovas–gegužė, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 862, ap. 1, b. 183.

valstybės laikraštis *Lietuva*, *Socialdemokratas*, nuosaikūs kairieji liaudininkų *Lietuvos žinios*, *Darbas* ir *Lietuvos ūkininkas*, katalikiški *Laisvė*, *Darbininkas* ir *Vienybė*, tautininkų *Krašto balsas*, *Tėvynės balsas*. Vietos korespondentų žinutės iš miestelių, kaip ir egodokumentai, pateikia naudingų faktinių detalių. Svarbu, kad tokios informacijos daugiausia randame apie 1920 m. vykusią šventę; ypač jaučiasi, kad korespondencijų iš Lietuvos miestų ir miestelių sumažėja 1922 m., o itin akivaizdžiai 1923 m. Valstybės laikraštis *Lietuva* vėlesniais metais apsiribojo gautų žinučių apibendrinta apžvalga. Išaugus redakcijoms, o 1923 m. žurnalistams susitelkus į Klaipėdos prijungimo peripetijų ir iš naujo paaštrėjusio Vilniaus klausimo atspindėjimą, mėgėjiškiems pranešimams laikraštyje liko mažiau vietos, be to, labiau stengtasi pabrėžti šventės sklaidą užsienio bendruomenėse, pasiuntinybėse.

Kunigo Antano Pauliuko dienoraštyje kasmet užfiksuoti trumpi pasakojimai apie Vasario 16-ąją¹¹. Tiesa, subjektyvūs autoriai kartais galimai klaidina emociniu užtaisu, arba kviesdami patikėti Vasario 16-osios visuotinumą, dalyvių minios, pribloškiančio šventinio dekorų tarpukario Lietuvoje iliuziją, arba tevardydami tik kritikuojamo renginio trūkumus. Dėl šaltinių stokos dažniausiai neįmanoma sulyginti egodokumentuose ir spaudoje pateiktų pasakojimų apie šventę su kitais liudijimais ir įsitikinti perskaitytų dalykų patikimu, tad liudijimų patikimumą tenka vertinti per lygiai tokią pačią subjektyvią tyrinėtojo akademinių žinių lauko ir intuicijos prizmę.

Iš šios fragmentiškos medžiagos neįmanoma atkurti visos šventės eigos bent vienais metais viename miestelyje: kas buvo jos rengėjai, kaip paruoštas šventės scenarijus, kokie buvo iškilmių elementai, kiek ir kokių lėšų tam skirta, kokius pagalbininkus reikėjo pasitelkti, kur vyko šventė, kiek žmonių dalyvavo, kokios vietos institucijos buvo atstovaujamos, kokios buvo svarbiausios iškilmių kalbėtojų mintys? Apie daugelį miestelių nieko nežinome arba galime rasti tik keletą vieno metų šventės detalių. Prieinamų šaltinių visuma leidžia susidaryti tik ganėtinai paviršutinišką ir fragmentišką šventės vaizdą, įsivardijant apibendrintus jos scenarijus, ryškiausius bruožus, galimus jos eigos kraštutinumus. Nepaisant įvardytų iššūkių, visgi prieinamų šaltinių visuma leidžia formuluoti prielaidas, o kai kuriais atvejais ir įžvalgas, leidžiančias bent iš dalies atkurti pirmosios Lietuvos valstybingumo šventės ankstyvąjį vaizdą.

11 Antanas Pauliukas, *Dienynas 1918–1941 m.*, kn. 1: 1918 m. rugsėjo 1-oji – 1926 m. birželio 30-oji, par. Gediminas Rudis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2017, p. 72–73, 173, 256, 326–327, 398.

„Mūsų laisvė dar tik brėkšta“¹²: pirmoji Vasario 16-osios šventė

Pirmosios Lietuvos valstybingumui skirtos iškilmės pradėtos rengti dar 1919 m. pradžioje, Nepriklausomybės kovų su sovietais kritiniu metu, valstybės institucijoms vos spėjus persikraustyti į laikinąją sostinę Kauną. Sausio 15 d. įsiveržėliai užgrobė Vilnių, o vėliau didelę dalį Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos, artindamiesi prie Kauno: jų rankose atsidūrė Akmenė, Kuršėnai, Radviliškis, Ramygala, Baisogala, Krekenava, Siesikai, Žasliai, Jieznas, Stakliškės, Varėna. Vasario 8–15 d. įvyko Kėdainių, Jiezno ir Alytaus kautynės, kurių baigtis ėmė teikti vilčių, kad pavyks apsaugoti Kauną, tačiau mūsųose krito pirmieji lietuviai Nepriklausomybės kovų dalyviai, o Lietuvos politinę ateitį tebelydėjo nežinia. Vasario viduryje teko paskelbti karo padėtį Kauno, Alytaus, Vilkaviškio, Marijampolės, Kalvarijos miestuose ir apskrityse. Didelėje Lietuvos dalyje mėnesį, o Zarasų krašte dar net pusmetį šeimininkavo sovietai¹³.

Mykolo Sleževičiaus vyriausybė sutelkė pastangas į krašto gynybą, valstybės institucijų formavimą Kaune, kartu stengėsi telkti Lietuvos visuomenę. Bendros pasaulietinės šventės, įprasminančios Nepriklausomybės paskelbimą, idėja, buvo lengvai apčiuopiama, nors iš Pirmojo pasaulinio karo metais ir jo pabaigoje susikūrusių Europos valstybių Lietuva buvo antroji po Suomijos. Būtent vyriausybė įsteigė Komisiją Tautos šventei rengti, kuri rūpinosi pirmųjų Vasario 16-osios iškilmių Kaune organizavimu. Sausio 27 d. ji susirinko į pirmąjį posėdį ir skubiai ėmėsi darbo¹⁴.

Tos pačios dienos vyriausybės posėdžio protokole randame dviprasmišką citatą, kuri skatintų galvoti apie pagrindinių institucijų konkurenciją įprasminant Vasario 16-ąją: Lietuvos Valstybės Tarybos vicepirmininkas Stasys Šilingas teigė, kad „Taryba yra nutarusi padaryti nepriklausomybės paskelbimo dienoj iškilmingą posėdį ir todėl Valstybės Tarybos Prezidiumas laiko savo pareigą paimti ant savęs iniciatyvą tas iškilmes rengti“¹⁵. Vyriausybės nariai diplomatiškai pareiškė atidedantys klausimą, kol paaiškės Tarybos sumanytos komisijos sudėtis, bet jos veiklos ženklų rasti nepavyko.

12 „Iškilmingasis V. Tarybos posėdis“ [ministro pirmininko Mykolo Sleževičiaus kalba – V. B.], in: *Lietuva*, 1919, nr. 33, p. 1.

13 V. Lesčius, 2004, p. 38–79.

14 Išliko 1919–1920 m. Vasario 16-osios švenčių Kaune rengimo išlaidų apyskaitos bylos, žr.: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 89; *Ibid.*, b. 90.

15 Ministrų Kabineto posėdžio protokolas, 1919-01-27, in: *Lietuvos vyriausybių 1918–1920 metų posėdžių protokolai*, t. 1: 1918 m. lapkričio 9 d. – 1919 m. spalio 4 d., sud. Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018, p. 190.

Komisija Tautos šventei rengti organizavo šventę Kaune sausio pabaigoje, kreipdamasi per spaudą į visos Lietuvos visuomenę, kad motyvuotų ją bendrystei ir savarankiškam iškilmių rengimui likusioje valstybės dalyje: „[...] kiekvienam turi būti aišku, jog toji diena yra didžiausia mūsų Tautos šventė. Ir nepriklausomoje laisvoje Lietuvoje vasario 16 dieną kasmet turėtume paminėti su didžiausia pagarba, su tvirtu pasiryžimu saugoti tąją nepriklausomybę. [...] Rengdamiesi prie Lietuvos Nepriklausomybės Šventės, taisykime choras, auskime vėliavas, balnokime žirgus, skleiskime žinią po visą Lietuvą.“¹⁶ Ji būsimiesiems organizatoriams miestuose ir miesteliuose nubrėžė ir renginio eigos punktyrus: „Iš pat ryto bus laikomos pamaldos bažnyčiose už Lietuvą [...], toliau eis milicijos ir kariuomenės paradai dalyvaujant delegacijoms nuo visuomenės organizacijų ir valdžios įstaigų. Po paradui eis tautinės manifestacijos [...]. Šventė užsibaigs vakarais, spektakliais ar šiaip pasilinksminimais.“¹⁷

Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius atskiru aplinkraščiu nurodė katalikų kunigams rengti iškilmingas Vasario 16-osios pamaldas ir pamokslo arba atskirai surengtos paskaitos metu aptarti naujosios šventės pobūdį ir reikšmę. Nors informacija galimai buvo siunčiama ir per Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamentą, svarbia jos sklaidos priemone tapo spauda, juolab kad vėlyva komisijos veiklos pradžia tepaliko rengėjams tik porą savaitių pasiruošti. Tiesa, kai kur šventės rengėjai sugebėjo pasirūpinti jos programa per vieną dieną¹⁸.

1919 m. spaudoje beveik nerandame žinučių iš miestelių, galimai šventė įvyko net ne visuose didžiuosiuose miestuose. Liudininkai pasidalino naujienomis iš Kybartų, Marijampolės, Skuodo, Šakių, Tauragės, Vilkaviškio. Žinome apie iškilmingą Vasario 16-osios vakarą Griškabūdžio „Žiburio“ švietimo draugijos namuose, kur buvo suvaidintas spektakliukas, vargonininko vadovaujamas vietos choras sugiedojo himną ir padainavo keletą dainų. „Viskas pavyko pusėtinai ir svečiai buvo patenkinti“, tiesa, žinutės autoriui „labai sugadino ūpą“ po to deklamuotos melancholiškos Jono Kriščiūno-Jovaro eilės¹⁹. Tebesitęsiant Nepriklausomybės kovoms, ryžtingiausi miestėlainai šventę surengdavo vėliau, pavyzdžiui, Pilviškiuose ji įvyko tik kovo 4 d., Leipalingyje – netgi tik liepos 27 d.

16 V. B., „Ruoškimės Nepriklausomybės šventę švęsti“, in: *Lietuva*, 1919, nr. 15, p. 1. Inicialai V. B. po kreipimosi tekstu skatintų prielaidą, kad jo autoriumi galėjo būti komisijos pirmininkas Vytautas Bičiūnas.

17 „Dėl Lietuvos Nepriklausomybės šventės“, in: *Ibid.*, nr. 18, p. 1.

18 Č., „Žinios iš Lietuvos. Kybartai“, in: *Ibid.*, nr. 40, p. 1.

19 Ten buvęs, „Žinios iš Lietuvos. Griškabūdis (Šakių apsk.)“, in: *Ibid.*, nr. 41, p. 2.

Kunigo A. Pauliuko dienoraštis liudija, kad 1919 m. žiemą Troškūnuose siautėjo „karštinė“, matyt, ispaniškasis gripas ir šias Aukštaitijos apylinkes užėmę bolševikai, kurie vasario 16 d. surengė miestelyje savo mitingą. O kitąmet vasario 16 d. įrašas prasideda pavadinimu didelėmis raidėmis – „Tautinė šventė“. Tikrai daugelyje miestelių „seniai laukiamoji Lietuvos nepriklausomybės ir savarankumo šventė“²⁰ pirmąkart įvyko 1920 m., kiek stabilizavus valstybės gyvenimą ir išstūmus sovietus ir bermontininkus. Ernesto Galvanausko vyriausybė vasario pradžioje per spaudą kreipėsi į visuomenę, skatindama kiekviename miestelyje dar iki vasario 10 d. įkurti šventės komitetą, į kurį susitelktų vietos tarnautojai ir inteligentai. Įdomu, kad vietos savivaldos institucijų lyderystė kreipimesi buvo tik rekomenduota²¹.

Šįkart jau visų konfesijų atstovai buvo paraginti surengti pamaldas, netgi iškilmingas procesijas, pamoksluose aptarti šventės kilmę ir reikšmę. Mokykloms pasiūlyta parengti šventei skirtų paskaitų, koncertų arba spektaklių. Vietos milicija ir šauliai įgalioti prižiūrėti renginių tvarką, jei yra galimybių – surengti paradus. Kreipimosi sumanytojai Lietuvos gyventojus ragino puošti savo namus ir viešąsias erdves: iškelti vėliavas, įrengti iliuminacijas. Jie itin pabrėžė būsimos šventės visuotinumą: „Kilkite visi švęsti iškilmingai Lietuvos nepriklausomybės šventės [...]. Tai mūsų didžioji pareiga.“²² Nepriklausomybės šventę Kaune rengusi ir impulsą iškilmėms likusioje Lietuvos teritorijoje suteikdavusi komisija ir toliau būdavo sudaroma kasmet.

„Reikštų ji meilę, brolybę, vienybę“²³: rengėjai, dalyviai ir... atskalūnai

Vasario 16-osios šventės masiškumas ir renginių įvairovė priklausė nuo pirmųjų organizatorių gebėjimų surengti šventę ir sukviesti į ją žmones, valsčiaus, miesto arba miestelio žmonių ryšio su valstybe ir smalsumo. Valsčių dokumentai liudija, kad iškilmėmis rūpindavosi 3–5 valsčiaus valdybos pastangomis arba jai dalyvaujant paskirti žmonės. Kai kur tarp jų patekdavo ir tautinių mažumų, dažniausiai žydų, atstovas, tačiau susidaro įspūdis, kad dažnai tokie šventės rengėjų komitetai būdavo lietuviški. Išliko žinių apie 1920 m. Joniškio „komiteto 16 vasario“ sudėtį:

20 Senis, „Lietuvos nepriklausomybės šventės garsai. [Kuršėnai]“, in: *Lietuva*, 1920, nr. 42 (324), p. 2.

21 Vasario m. 16-os dienos šventės Centro Komitetas, „Dėl Vasario 16 d. šventės“, in: *Ibid.*, nr. 27 (309), p. 1.

22 *Ibid.*

23 Centro komitetas, „Vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės šventei...“, in: *Ibid.*, nr. 37 (319), p. 1.

jam vadovavo mokytojas, valsčiaus tarybos narys, Valstiečių sąjungos narys, būsimasis parlamentaras Balys Žygelis, išdininku paskirtas taikos teisėjas Stasys Valentinavičius, o sekretoriumi – Šiaulių apskrities valdybos valsčių instruktorius Krištofas Krankalis. Ši ambicinga, iš išsilavinusių ir veiklių pasauliečių sudaryta komisija sudarė detalų renginių planą, kuriame juntama ir svarbi socialinė šventės pakraipa: spektaklis neturtingiesiems – nemokamas, o pasiturintiems – su bilietais; šventės dieną numatytas pagerintas valgis Joniškyje dislokuotiems kariams, šelpiamiems vaikams ir seneliams²⁴.

Valsčiaus taryba šventei skirdavo lėšų arba, bent pirmaisiais metais, jos rengimui būdavo renkamos dalyvių aukos. Pavyzdžiui, 1920 m. Jūžintuose jos organizavimui iš karto numatyta 500 auksinų²⁵. Raudėnuose šventei aukojo jos dalyviai, surinkta daugiau kaip 733 auksinai, padengus išlaidas dar liko daugiau kaip 311, kuriuos valsčius paaukojo Raudonajam Kryžiui²⁶. Apie to meto aukojimo tendencijas liudija ir kiti atvejai: 1923 m. miesteliuose buvo renkamos lėšos Klaipėdos lietuvių reikalams, Kuršėnuose pavyko surinkti 130 litų²⁷.

Sunku tiksliau kalbėti apie Vasario 16-osios iškilių dalyvių skaičių. Absoliutų įsitraukimą pabrėžiančius apibendrinimus, tokius kaip „N pulko komanda, pradžios mokyklos mokiniai ir tūkstantinė žmonių minia“, „dalyvavo visas miestas“, „visas miestelis skendėjo vainikuose“²⁸, derėtų vertinti kritiškai. Žinučių autoriai retai kada išsamiau detalizuodavo, pabrėždami į jų giriamą minėjimą susirinkusiųjų gausybę arba retais atvejais kritikuodami menkas renginį aplankiusiųjų gretas. Pažvelgę į nuotraukas, matome, kad dalyvių skaičius miesteliuose tikrai skirdavosi: 1921 m. nuotrauka Sedoje skatintų kalbėti apie gana kompaktišką minią. Žinutės apie 1922 m. iškilmes Sintautuose autorė konstatavo, kad žmonių Vasario 16-ąją miestelyje susirinko mažiau negu sekmadieniais²⁹. O 1919 m. Joniškyje arba 1923 m. Raguvoje fotografų užfiksuotos dalyvių eisenos ir susibūrimai atrodo įspūdingai (1, 2 il.).

Vis dėlto sunku kalbėti apie iškilių visuotinumą arba panašų į didžiųjų religinių švenčių įtraukumą. Nors iš nuotraukose užfiksuotų vaizdų ir omenyje

24 Protokolas posėdžių Komiteto 16 vasario prie Joniškio savivaldybės, 1919-02-14, in: LCVA, f. 862, ap. 1, b. 183, l. 11, 11v.

25 Jūžintų valsčiaus tarybos posėdžio protokolas nr. 1, 1920-02-11, in: *Ibid.*, f. 379, ap. 1, b. 1394, l. 3.

26 Raudėnų valsčiaus viršaičio pranešimas Šiaulių apskrities valdybai, Raudėnai, 1919-05-27, in: *Ibid.*, f. 862, ap. 1, b. 183, l. 1.

27 „Žinios iš Lietuvos. Ek. Kuršėnai“, in: *Lietuva*, 1923, nr. 59 (1176), p. 4.

28 X., „Žinios iš Lietuvos. Abeliai Rokiškio apskr.“, in: *Lietuva*, 1920, nr. 49 (331), p. 4; „Lietuvos žinios. Papilė“, in: *Krašto balsas*, 1923, nr. 46, p. 3.

29 Šešupė, „Vasario 16 d. dienos iškilių pranešimų gauta iš šių vietų. Sintautai“, in: *Lietuvos žinios*, 1922, nr. 3, p. 3.

1 il. Vasario 16-osios šventė Joniškys, 1919 m.

Fot. Adams Fergis / Lietuvos centrinis valstybės archyvas, P-41145

2 il. Vasario 16-osios šventė Raguvėje, 1923 m.

Fot. nežinomas / Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM F 688

turint susirinkusiųjų gausą galima spėti, tačiau žinutėse retai minima, kad šventėje dalyvaudavo visuomeninėms organizacijoms nepriklausę „ūkininkai ir darbininkai“³⁰. Dažniausiai, vardijant detaliau, minimi valsčiaus pareigūnai, vietos mokykla, jos bendruomenė arba bent mokytojai, vietos visuomeninių draugijų atstovai, kartais ir vietos žydų bendruomenė. 1920 m. Joniškyje pagrindinių iškilmių eisenoje pirmiausia žengė kariškiai, paskui lietuvių, latvių, žydų pradinį mokyklų ir vidurinės mokyklos mokiniai, valsčiaus atstovai, kiti tarnautojai (taikos teisėjo, pašto, notaro, milicijos įstaigų darbuotojai), Lietuvos valstiečių sąjungos, pavasarininkų, Lietuvos krikščionių demokratų partijos, žydų bendruomenės, muitinės įstaigos, gaisrininkų atstovai³¹. Tuo tarpu Šaukėnuose teko apsiriboti tik viena kalba, o „gatvėmis manifestantai vaikščioti negalėjo, nes miestely ten viena gatvė yra“³². 1923 m. Viekšniuose šventinėse *vaikštynėse* organizuotai, grupėmis dalyvavo valsčiaus tarybos, žydų bendruomenės, vietos vartotojų bendrovės ir „Ūkio“ kredito draugijos nariai, pavasarininkai, gaisrininkai, bendrovės „Drobė“ darbininkai iš Kapėnų ir Sleipių kaimų³³. Analogiškas ir tų pačių metų liudijimas iš Obelių: „Apie 10 val. ryto miestely prie bažnyčios pradėjo rinktis įvairios organizacijos su savo vėliavomis: vietinė savivaldyba, geležinkelininkai, šauliai, gaisrininkai, ūkininkų sąjunga, lietuvių liaudies mokyklų, žydų liaudies mokyklos ir šiaip daug žmonių.“³⁴ Daugelyje žinučių ir tarp organizatorių, ir ypač tarp dalyvių minimi Šaulių sąjungos nariai.

Pirmųjų Vasario 16-osios švenčių nuotraukose į akis ypač krenta kariuomenės atstovų gausa. Viena vertus, uniformuoti vyrai su ginklais tuo metu, laisvės kovų metais, buvo tapę Lietuvos tikrovės dalimi. Kita vertus, tikrai ne kiekviename miestelyje buvo karių. Tad gali būti, kad tos vietovės, kuriose buvo įsikūrę arba laikinai apsistoję kariai, labiau pritraukdavo spaudos ir įspūdingesnių renginių vaizdų ieškojusių fotografų dėmesį: buvo tikimasi iškilmingos rikiuotės arba eisenos.

Dažniausiai lauke vykusiuose renginiuose užfiksuoti tik suaugusieji, bet dalyje šventinių fotografijų matome ir vaikų bei paauglių. Apie 1920 m. vasario 15 d., sekmadienį, Karmėlavoje įvykusias iškilmes pasakojęs autorius netgi pradėjo žinutę nuo akistatos su vaikų būreliu: „Vos įėjęs į miestelį, pastebėjau mergaičių ir vaikų

30 „Lietuvos Nepriklausomybės Iškilmės. Pakuonis“, in: *Darbininkas*, 1920, nr. 13, p. 4.

31 Protokolas posėdžių Komiteto 16 vasario prie Joniškio savivaldybės..., l. 11, 11v, 12.

32 Šaukėnų valsčiaus valdybos pranešimas Šiaulių apskrities valdybai, 1920-02-19, in: LCVA, f. 862, ap. 1, b. 183, l. 13.

33 Mobilis, „Žinios iš Lietuvos. Viekšniai, Mažeikių apskritis“, in: *Lietuva*, 1923, nr. 44 (1161), p. 6.

34 „Lietuvos žinios. Obeliai“, in: *Krašto balsas*, 1923, nr. 45, p. 3.

būrelį, kurie nešdami tautines vėliavas, ėjo klausyt iškilmingų pamaldų [...].“³⁵ Veiklūs mokytojai arba jaunimo draugijų nariai šventės išvakarėse mokykloje organizuodavo atskirą minėjimą mokiniams su eilėmis, dainomis, nedideliais vaikų vaidinimais, mokytojo kalba arba paskaita³⁶. Pavyzdžiui, 1920 m. vasario 15 d. Kražiuose ateitininkai surengė vakarą, kuriame Vyčiu ir vėliavomis papuoštoje salėje suvaidinti du spektakliai ir vienas ilgesnis monologas, susibūrimą pabaigė jaunimo šokiai³⁷.

Šventines kalbas paprastai sakydavo keletas iškilnesnių vietos oratorių: savivaldos tarnautojai ir visuomeninių organizacijų atstovai, mokytojas, kunigas, kiti šviesuoliai. Atrodo, gana retai buvo apsiribojama viena šventine kalba. Nors esama ir kitokių pavyzdžių. Tarkime, 1920 m. žinutėje iš Kuršėnų minimas tik buvusio vikaro, Šiaulių gimnazijos kapeliono Juozo Končiaus kreipimasis³⁸. Tokiais atvejais neatmestume galimybės, kad kartais autoriai į žinutes spaudai įtraukdavo tik jiems svarbius oratorius, neminėdami menkesnių arba kitaminčių. Nors akivaizdžiai dominuodavo kalbėtojai vyrai, kai kur į susirinkusiuosius kreipdavosi ir moterys, dažniausiai pedagogės arba visuomeninių draugijų lyderės. Joniškyje 1920 m. buvo numatyta net 11 iškilmingų kalbų iš komendantūros balkono ir prie Vartotojų draugijos pastato, tarp kalbėtojų buvo du žydų atstovai ir keturi Valstiečių sąjungos nariai – šventės rengimo komiteto bendraminčiai, – tiesa, ir trys katalikiškos pašaulėžiūros šalininkai³⁹.

Jeigu miestelyje būdavo ne tik vargonininkas, bet ir daugiau muzikalių žmonių, jie grodavo eisenoje ir minėjimo metu. Dažnai žinutėse jie įvardijami kaip orkestras, tačiau nereiktų atmesti prielaidos, kad mažesnėse vietovėse kalbama apie 3–5 žmones su pučiamaisiais arba kitais groti eisenoje tinkamais instrumentais.

Iš daugumos išlikusių šaltinių galima apibendrintai spręsti, kad šventės rengėjų branduolį sudarydavo vietos šviesuomenė: mokytojai, dvasininkija, tarnautojai, veiklūs visuomeninių draugijų nariai. Į šventines eisenas kartu su jais susiburdavo vietos statutiniai pareigūnai ir šauliai. Išvakarėse susirinkdavo į atskirą minėjimą arba su suaugusiaisiais kartu dalyvaudavo ir veiklesniųjų bendruomenės narių vaikai. Vis dėlto 1919–1923 m. nuotraukos, lygiai taip pat kaip ir šiandieninės, nesudaro

35 Ten buvęs, „Lietuvos Nepriklausomybės šventės garsai. [Karmėlava]“, in: *Lietuva*, 1920, nr. 42 (324), p. 2.

36 Matęs, „Žinios iš vietų. Pakalnupys“, in: *Žemaičių žinios*, 1920, nr. 4, p. 3.

37 Juodalksnis, „Iš Lietuvos. Kražiai“, in: *Vienybė*, 1920, nr. 9, p. 71.

38 Senis, „Lietuvos Nepriklausomybės šventės...“, p. 2.

39 Protokolas posėdžių Komiteto 16 vasario prie Joniškio savivaldybės, 1919-02-14, in: LCVA, f. 862, ap. 1, b. 183, l. 11, 11v.

3 il. Vasario 16-osios šventė Širvintose, 1921 m.

Fot. nežinomas / Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM Ft 7866

visuotinės miestelio šventės išpūdžio. Vargu ar įmanoma atsakyti į klausimą, kokia dalis miestelio mažiau išsilavinusių, neturtingų žmonių, aplinkinių kaimų gyventojų susirinkdavo į šventę (3, 4 il.).

Iš tekstų kartais sunku suvokti, ar žinučių autoriai Vasario 16-ąją laiko pilietine ar tautine švente. Painiavą dėl šventės pavadinimo, galėjusią turėti įtakos ir jos suvokimui, dar 1919 m. žiemą pradėjo sumanytojai. Pirmųjų spaudos pranešimų apie šventės sumanymą autoriai vartojo du pavadinimus: oficialesnįjį *Lietuvos Nepriklausomybės šventė* ir trumpesnį, publicistiškesnį – *Tautos šventė*. Simptomiška citata iš valstybinio laikraščio *Lietuva*: „Artinantis Lietuvos Nepriklausomybės šventei [...] Vyriausybė įsteigė Komisiją Tautos Šventei Rengti.“⁴⁰ Iškart po šventės laikraščiuose, kuriuose pasakota apie iškilmes Kaune, kartojosi abu pavadinimai, pavyzdžiui, *Lietuvoje* vedamasis straipsnis pasidėjo pavadinimu su ilgesniuoju šventės įvardijimu, o išsamaus visų renginių aprašymo autorius vartojo trumpesnįjį, taip pat ir publikacijos pavadinime⁴¹. Nors jau 1920 m. spaudoje įsitvirtino

40 „Dėl Lietuvos Nepriklausomybės šventės...“, p. 1.

41 „Tautos Šventė Kaune“, in: *Lietuva*, 1919, nr. 33, p. 1.

4 il. Vasario 16-osios šventė Širvintose, 1921 m.

Fot. nežinomas / Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM GRD 96338

Nepriklausomybės šventės sąvoka, visgi ši dichotomija išliko iki pat 1924 m., kai gegužę pradėta atskirai rengti Tautos šventė. Žinutėse iš miestelių vartojamas tai vienas, tai kitas pavadinimas. Kai kuriais atvejais žodį *tauta* galėtume sieti su pilietine tauta, vietos bendruomene. Vis dėlto dalis žinučių, net kai jas parašiusieji nevertodavo šios sąvokos, skatina manyti, kad autoriai lietuviai suvokė Vasario 16-ąją būtent kaip lietuvių suburiančią šventę. Kitų tautinių bendruomenių renginiai pasakojimuose iš miestelių paprastai neminimi. Kartais pabrėžtinai teigiama, esą žydų tautybės miestelėnai iškabino vėliavas, bet pasiliko namie ir nedalyvavo susibūrimuose⁴².

Spaudoje atsiskleidžia ideologinė tendencija: neretai nuspėjama arba paminima, kad šventės rengėjai yra katalikiškų organizacijų nariai, nors pasitaikydavo ir priklausiusiųjų nuosaikiai kairiajai politinei srovei, kaip 1922 m. Skapišky-

42 Latutė, „Iš Lietuvos. Lietuvos Nepriklausomybės šventė... [Troškūnai]“, in: *Vienybė*, 1920, nr. 12, p. 93; Juodalksnis, „Iš Lietuvos...“, p. 71.

je⁴³. Sunkumų kildavo, kai skirtingų pasaulėžiūrų žmonėms tekdavo vienytis: tais pačiais metais Kvetkuose šventės surengti nepavyko, nes socialistų liaudininkų rėmėjas vietos mokytojas nesulaukė likusių vietos inteligentų, katalikiškos pavasarininkų organizacijos narių, pagalbos⁴⁴. Kartais dėl pasaulėžiūros skirtumų arba asmeninės nesantaikos iškilmėse nesutikdavo dalyvauti ne tik dalis vietos inteligentijos, bet ir pagrindinės savivaldos institucijos valsčiaus tarnautojai. 1920 m. taip nutiko Dusetose, 1923 m. – Luokėje⁴⁵. Liudijimuose ne kartą pasitaiko skirtingų pasaulėžiūrų miestelių šviesuolių varžytuvių ženklų: jie kritikuodavo kitaminčių iškilingas kalbas kaip nevykusias, progai netinkamas arba net klaidinančias. Pavieniai autoriai laikėsi nuostatos, kad partiškumo Vasario 16-osios kalbose išvis reiktų vengti. Vis dėlto 1920 ir 1923 m. pavasarį Lietuvos piliečių laukė rinkimai į parlamentą, kurių artėjimas greičiausiai irgi turėjo įtakos savivaldos politikos aktyvumui ir jų šventinių kalbų tematikai.

Laikraštis *Socialdemokratas*, skirtingai nei kitų politinių jėgų spauda, pirmąjį valstybingumo penkmetį neprisidėjo prie kvietimų švęsti Vasario 16-ąją ir publikavo itin mažai žinučių apie Lietuvoje įvykusius jos renginius. Šaltiniuose randame patvirtinimų, kad socialdemokratai aptariamam laikotarpiu dažnai sąmoningai nedalyvaudavo Nepriklausomybės šventės renginiuose. Įdomią socialistų ir katalikų priešpriešą randame žinutėje apie 1921 m. šventės iškilmės Šiaulėnuose, į kurias susibūrė savivaldos atstovai, mokytojai, šauliai; jos autorius *Socialdemokrato* korespondentas rašė: „Liaudis dalyvavo, tik mūsų ponų nė vieno nesimatė. Klebonas žiūrėjo į tai šnairomis, o jo gaspadinė, išvydus manifestantus, žegnojosi [...]“.⁴⁶ Skelbta ir keletas nuosaikesnių liudijimų: 1920 m. iš Girkalnio, kur neseniai pradėjęs darbą klebonas, paklaustas, ar žino apie turinčią netrukus įvykti Vasario 16-osios šventę, tesumurmėjo, kad „būk tai skaitęs kur tai...“, ir 1921 m. iš Čedasų, kur klebonas konstatavęs, esą tai maža šventė ir nesą reikalo jos švęsti⁴⁷. Tokie ironiški pastebėjimai atkreipia dėmesį į, atrodytų, netikėtą Vasario 16-osios šventės iššūkį, kuris išryškėja panagrinėjus 3 deš. pasakojimus: dalis dvasininkijos pasaulietines iškilmes laikė politinės opozicijos – tautininkų arba kairiųjų – primestomis tradicinių religinių švenčių konkurentėmis. Kita vertus, matome, kad parapijos

43 Paukštelis, „Iš visos Lietuvos. Skapiškis“, in: *Lietuvos žinios*, 1922, nr. 5, p. 3.

44 Geležies Brolis, „Vasario 16 d. dienos iškilmių pranešimų gauta iš šių vietų. Kvietkai, Rok.“, in: *Lietuvos žinios*, 1922, nr. 3, p. 3.

45 Kas, „Iš Lietuvos. Dusetas (Ežerėnų apsk.)“, in: *Laisvė*, 1920, nr. 64, p. 2; „Žinios iš Lietuvos. Ek. Luokė“, in: *Lietuva*, 1923, nr. 50 (1167), p. 5.

46 Valstietis, „Mūsų žinios. Šiaulėnai (Šiaulių ap.)“, in: *Socialdemokratas*, 1921, nr. 9 (58), p. 4.

47 Girkalnetis, „Žinios iš vietų. Girkalnis“, in: *Žemaičių žinios*, 1920, nr. 4, p. 3; Pupų pėdas, „Lietuvos žinios. Čedasai (Rokiškio ap.)“, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1921, nr. 21, p. 5.

gyventojai, tiek netikintieji, tiek lankiusieji bažnyčią, kaip nuviltasis girkalnetis, atidžiai stebėjo miestelių dvasininkus, savo lūkesčiais pripažindami jų moralinio autoriteto ir lyderystės svarbą.

Liudijimai apie Vasario 16-osios iškilmų rengėjus ir dalyvius iš miestelių neretai parodo mažų konservatyvių bendruomenių narių polinkį stebėti ir vertinti aplinkinius, o ypač atidžiai – „kitą“: kitamintį, kitatikį, neatitinkantį lūkesčių arba įnešantį sumaištį į pakilią šventės atmosferą. Tiesa, dalyje žinučių visgi pabrėžiamas šventės įtraukumas, minima jos įkvėpta bendrystė, kitataučių – pirmiausia žydų ir vokiečių – tautybės miestelėnų, kitaminčių dalyvavimas renginiuose⁴⁸. Pasakojant apie 1923 m. Vasario 16-ąją Obeliuose, netgi atskiras ypač pozityvus sakinytis apibūdina žydų bendruomenės vaidmenį šventėje: „Nepaprastai pasižymėjo žydų mokinių choras, giedodamas Lietuvos himną, o taip pat labai palankaus mums turinio vietinio rabino prakalba, pasakyta žydiškai.“⁴⁹

Liudijimai apie 1919–1923 m. Vasario 16-osios šventę miesteliuose išryškina pozicijų įvairovę. Buvo vietovių, kur savivaldos pareigūnai ne tik neprisidėdavo prie šventės rengimo, bet ir nedalyvaudavo. Kita vertus, akivaizdus ir dar besiformuojančių iškilmų ritualų plastiškumas ir gana didelis įtraukumas: jie teikė galimybę viešai pasirodyti ir veikiančioms visuomeninėms organizacijoms, ir tautinėms bendrijoms, ir muzikuojantiems, vaidinantiems, gebantiems užrašyti plakatai žmonėms, oratoriams. Masiškumas greitai tapo vienu iš šios šventės sėkmės ženklų, tačiau jį pasiekti nebuvo paprasta: ir netgi vienais metais pavykusi šventė kitąmet galėjo nebesutraukti minios. Prieinami šaltiniai skatintų daryti atsargias išvadas apie netolygų miestelėnų įsitraukimą į besiformuojančią Vasario 16-osios šventę. Greta gamtinių veiksnių, vasario viduryje galėdavusių tapti rimtu iššūkiu, nevienodai jos sėkmei įtakos turėdavo ir įtampos tarp miestelio skirtingų pasaulėžiūrų arba skirtingų tautų bendruomenių, pernelyg vėlyvas arba atsainus pasirengimas, vietos lyderių nemokėjimas pritraukti žmones į savanorystę, kuria remdavosi didelė dalis organizacinių šventės darbų, skeptiškas dalies visuomenės požiūris į pačią šventę. Manytume, tikrojo šventės masto neatspindi ir pozityviausi liudijimai: bent dalyje žinučių ir dokumentų greičiausiai apsiribota tik nekritišku rengėjų darbo sėkme ir patrauklų miestelio vaizdą pabrėžiančiu pasakojimu.

48 Jurgis Kumpis, „Iš Lietuvos. Žemaitkiemis“, in: *Laisvė*, 1920, nr. 52, p. 2; Beržas, „Lietuvos Nepriklausomybės švenčių garsai. Linkuva“, in: *Lietuva*, 1920, nr. 51 (333), p. 2–3; B., „16 vasario šventė. Naumištis“, in: *Laisvė*, 1921, nr. 43, p. 3.

49 „Lietuvos žinios. Obeliai...“, p. 3.

Susibūrimų vietos, renginiai ir dekoras

Pirmoji Lietuvos valstybinė šventė sujungė religinių iškilnių, pasaulietinių Rusijos imperijos ir vokiečių okupacinės administracijos švenčių elementus su lietuviškosios ir žydų tradicinės kultūros paveldu. Jos pirmavaizdį formavo ir išsamūs pranešimai apie 1919 m. ir vėliau Kaune įvykusias pagrindines Vasario 16-osios iškilmes. Šiaulių apskrityje, kaip greičiausiai ir kitose, pirmosiomis mėnesio dienomis valsčiams instrukciją steigti komitetus šventei rengti perdavė apskrities valdyba. 1920 m. joje buvo pasufleruotas ir orientacinis šventės scenarijus: „surengimas manifestacijų su prakalbomis, papuošimas namų tautinėmis vėliavomis, sutaisymas vakarų su choralais, muzika ir paskaitomis, rinkimas aukų kariuomenei ir biednuomenei“⁵⁰. Aptarsime keletą būdingesnių Vasario 16-osios sudedamųjų elementų miesteliuose: iškilmingas pamaldas, eisenas, šventines kalbas, muzikinę dalį ir spektaklius, vakarines pramogas bei naudotas šventės puošmenas.

Daugelyje liudijimų pirmasis rytinis Vasario 16-osios akcentas katalikams miestelėnams buvo iškilmingos pamaldos su šlovinimo himno „Te Deum“ giedojimu ir „pritaikintu iškilmei trumpu šventės išaiškinimu“⁵¹: „Rytą 11 val. papuoštoje bažnyčioje buvo iškilmingos pamaldos: pašventino valstybės vėliavą, per mišias orkestrui pritariant giedojo choras. Orkestrą pirmą kartą girdėjome Pilviškių bažnyčioje griežiant „Lietuva, Tėvyne mūsų“ [...].“⁵² Matome, kad į bažnytinę šventės plotmę jos rengėjai vietomis įpindavo ir pasaulietinių elementų.

Po pamaldų daugelyje miestelių susiburdavo iškilmingos eisenos, kurios keliaudavo į miestelio aikštėje, pavyzdžiui, „ant turgavietės prie buto valsčiaus valdybos“⁵³, ar gerokai rečiau salėje vykdavusį pagrindinį renginį, dažnai įvardijamą kaip mitingą, manifestaciją. Ten visi išklausydavo vieną arba keletą šventinių kalbų, kartu pagiedodavo himną, sudainuodavo keletą dainų. 1920 m. Joniškyje buvo numatytos net dvi eisenos: rytinė 9 val. iš valsčiaus valdybos kiemo į bažnyčią, o po pamaldų – dar viena net keliomis miesto gatvėmis⁵⁴. Kai kuriose vietovėse, dažniau apskričių centruose, bet kartais ir miesteliuose, kaip 1920 m. Vepriuose, Vieksniuose

50 Šiaulių apskrities valdybos 1919 m. vasario 5 d. instrukcijos valsčių valdyboms išrašas Šiaulių miesto ir apskrities komendantui, 1920-02-14, in: LCVA, f. 862, ap. 1, b. 183, l. 20. Dalyje valsčių dar prieš šventę pavyko surinkti aukų, visų pirma maisto produktų, karių ir šelpiamųjų šventės dienos valgiui, bet dalis valsčių, tarkime, Meškuičių, pranešė, kad savanoriškų aukų nesulaukė.

51 „Dėl Vasario 16 šventės. Žemaičių vyskupo aplinkraštis“, in: *Vienybė*, 1920, nr. 6, p. 43.

52 Lietuvos pilietė, „Žinios iš Lietuvos. Pilviškiai (Suv. red.)“, in: *Lietuva*, 1919, nr. 55, p. 3.

53 Šaukėnų valsčiaus valdybos pranešimas..., l. 13.

54 Protokolas posėdžių Komiteto 16 vasario prie Joniškio savivaldybės...

ar 1921 m. Kuršėnuose, Ramygaloje, Subačiuje, susirinkusieji priimdavo politinius nutarimus, remiančius Nepriklausomybę ar vyriausybės politiką, pabrėžiančius siekį susigrąžinti Vilnių. 1921 m. Vasario 16-ąją leliūniečiai „vienbalsiai protestavo prieš Santarvę, ypatingai prieš Prancūziją, kam ji išskyrė Lietuvą, kitas Baltijos Valstybes pripažindama de jure“ ir įgaliojo keletą minėjimo dalyvių pasirašyti nutarimą jų vardu⁵⁵. Šiuos dokumentus greičiausiai iš anksto parengdavo keletas aktyviausių vietos žmonių. Jie dažniau spaudoje minimi 1920 ir 1923 m. – galbūt žmonės tada tam paskatino gyvi Nepriklausomybės kovų ir Klaipėdos prisijungimo įspūdžiai. Šie nutarimai panašūs į 1918 m. rudenį darbą pradėjusioms Lietuvos valstybės institucijoms siūstus valsčių ir parapijų nutarimus⁵⁶.

Susirinkusieji tylos minute, giesme pagerbdavo Nepriklausomybės kovų dalyvius, o nuo 1921 m. šventinė minia vis dažniau aplankydavo vietos karių, savanorių kapus. Išliko liudijimų apie salius, pirmiausia tose vietovėse, kur minėjimuose dalyvaudavo kariai.

Dar 1920 m. Nepriklausomybės šventės centro komitetas ėmė skatinti fotografuoti iškilmes. Daugiausiai nuotraukų išliko iš šviesiausiu vasario vidurio paros metu lauke vykdavusių minėjimų. Jos ypač naudingos kvestionuojant kai kuriuos rašytinius liudijimus.

Iš liudijimų susidaro puošnus ir spalvingas šventinių miestelių vaizdas: pavyzdžiui, 1920 m. Kuršėnuose „po pamaldų minios ėjo gatvėmis“, kurios buvo išpuoštos „eglaitėmis, žolių vainikais ir vėliavomis“, Žemaitkiemį „gyventojai išpuošė tautinėmis vėliavomis, o vakare iliuminavo“, Dusetose ir Seredžiuje „visi namai buvo papuošti vėliavomis, nekurie gi eglaitėmis“⁵⁷.

Nepriklausomybės šventės centrinis komitetas itin skatino gamintis kuo daugiau transparentų su įvairiais šūkiais, net pasiūlydavo jų sąrašus. Visgi net Kaune mažai kas susigundydavo šia tam tikro išankstinio pasirengimo reikalavusia puošmena. Į transparentus dažniausiai patekdavo patriotiniai („Lai gyvuoja Tėvynė Lietuva!“, „Per šviesą į laisvę“, „Darbas ir dora – Tėvynės ateitis“), politines aktualijas atspindintys (Vilniaus vaizdas su prieraišu „Tai Lietuvos sostinė, kur kenčia skaudėsius nuo okupanto priešo!“, „Atvadavę Klaipėdą atvaduosim ir Vilnių“, „Valio Klaipėdos didvyriai!“) arba atstovaujamas institucijas („Lietuvos

55 „Lietuvos žinios. Leliūnai“, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1921, nr. 17, p. 7.

56 A. Tyla, 2004, p. 72–173.

57 Senis, „Lietuvos Nepriklausomybės šventės...“, p. 2; Jurgis Kumpis, „Iš Lietuvos...“, p. 2; Kas, „Iš Lietuvos...“, p. 2.

Šaulių sąjunga, Sedos būrys“) pabrėžiantys šūkiai⁵⁸. Nors transparantus naudojo jau pačių pirmųjų iškilmų dalyviai, 1921–1923 m. spaudoje pasirodydavo siūlomų šūkių sąrašai, kuriuose dominuodavo politinį solidarumą turėję stiprinti ir paramą valstybės politikai turėję liudyti šūkiai, dalis akivaizdžiai apeliuojantys į Vilniaus ir Klaipėdos klausimus, dalis – gal ir kiek pernelyg abstraktūs: „Šventa tiesa mums duoda galybę!“, „Prie jūrų marelių į platų pasaulį!“, „Mes patys susirasim draugų!“⁵⁹

Nuotraukos liudija, kad šventinių akcentų tikrai būta, tačiau jos skatina daryti ir išvadą, kad dažnai miesteliuose pagrindiniu akcentu tapdavo vienintelis transparantas su šūkiu, viena kita vėliava (kartais dalyvaujančių organizacijų, o ne valstybinės) arba didelis Vyčio ženklas. Valstybės herbą kaip svarbią salęje vykusios iškilmų dalies puošmeną minėjo daugelis to meto žinučių. Ne vienoje nuotraukoje matome ir vaikus su trispalvėmis vėliavėlėmis. Ankstyvuosiuose aprašymuose dažnai minimas miestelio puošimas eglutėmis, vienoje nuotraukoje matome ir jų šakų girliandą. Iš religinių ir carinio laikotarpio žiemos švenčių puošybos atkeliavusios girliandos, atrodo, ilgainiui tapo vis svarbesniu Vasario 16-osios iškilmų dekoru elementu.

Iš skirtingų liudijimų ir prieinamų vaizdų galima daryti išvadą, kad miestelių Vasario 16-osios švenčių organizatoriai ir pagrindinio minėjimo, ir kitų renginių puošybai neišlaidavo. Keltume prielaidą, kad vėliavas, transparantus jie greičiausiai naudodavo po keletą metų.

Popiet valsčiaus, mokyklos ar draugijų patalpose buvo skaitomos paskaitos, pranešimai, rengiami spektakliukai ar koncertai, kurie sutelkdavo mažesnes grupes: tarnautojus, visuomeninių draugijų narius, mokyklos bendruomenę, veikliausius parapijiečius. Tai parapijos chorams, muzikantams, deklamuotojams, mėgėjų teatro grupelėms, vaikus kultūrinei programai paruošusiems mokytojams suteikdavo progą viešai parodyti savo gabumus. Dažnai minimi spektaklių pavadinimai negirdėti, taigi būtų galima spėti, kad jų scenarijus sukūrė arba pagal sudėtingesnius veikalus adaptavo vietos literatai ir režisieriai. Sprendžiant iš pavadinimų ir užuominų būtų galima daryti išvadą, kad aktyviausieji pastatydavo vieną istorinį arba, galima sakyti, politiškai angažuotą kūrinėlį, tarkime, apie Nepriklausomybės kovų peripetijas, o kitą – lengvesnio turinio, pavyzdžiui, vokalį arba komediją. Tačiau dažniausiai vietos pajėgų užtekdavo tik vienam pramoginiam spektakliui.

58 „Lietuvos žinios. Kuršėnai“, in: *Krašto balsas*, 1923, nr. 57, p. 3; Ten buvęs, „Lietuvos Nepriklausomybės šventės...“, p. 2; Paukštelis, „Iš visos Lietuvos...“, p. 3; [Lietuvos Nepriklausomybės šventės eiseną Širvintose], 1922 [: nuotrauka], in: Lietuvos nacionalinis muziejus, Ft 7866; [Vasario 16 d. šventė Sedoje. Griežiant himną], 1921, in: *Ibid.*, F Rev 24749.

59 „Vasario 16 d. obalsiai“, in: *Lietuva*, 1921, nr. 35 (602), p. 1–2.

5 il. Griežiant himną. Vasario 16-osios šventė Sedoje, 1921 m.

Fot. nežinomas / Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM F 24749

Informacijoje apie pirmuosius Vasario 16-osios minėjimus ypač dažnai minima, kad susirinkusieji lauke arba koncerto salėje kartu padainuodavo keletą dainų, kurias būtų galima prilyginti pasaulietinėms, pilietinėms giesmėms: Stasio Šimkaus ir Georgo Sauerweino „Lietuvninkais mes esam gimę“ arba Juozo Naujalio ir Maironio „Jaunimo giesmė“, Suvalkijoje itin mėgtą „Kur bėga Šešupė“, rečiau „Lietuva brangi“. Galbūt šios svarbios tautinio atgimimo metų dainos tuomet dar buvo laikomos himno alternatyvomis, o gal nuspėjamas himno („Tautiška giesmė“) giedojimo faktas tiesiog nepateko į lakoniškas žinutes. Tiesa, kai kur minėjimo lauke metu himnas nuskambėdavo net po keletą kartų⁶⁰ (5, 6 il.).

Daugelyje miestelių mėgstama paskutine šventės dalimi, jei Vasario 16-oji pasitaikydavo ne Gavėnios laikotarpiu, tapdavo šokių vakaras.

Būdavo ir taip, kad šventės rengėjai išpuošdavo miestelį arba suorganizuodavo renginį, bet nesulaukdavo visuomenės atsako. Pavyzdžiui, 1922 m. Antazavėje suplazdėjo daugybė trispalvių, ne tik prie valsčiaus valdybos ir kooperatyvo patalpų, bet ir eglaičių alėjoje, jungiančioje miestelį su gretimumu dvaru, centrinėje aikštėje buvo

60 Aras, „Lietuvos žinios. Paežerėliai (Šakių apskrities)“, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1921, nr. 14, p. 7.

6 il. Prakalbą sakant. Vasario 16-osios šventė Sedoje, 1921 m.

Fot. nežinomas / Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM F 24750

pastatyta tribūna su užrašu „Karžygi Budėk“, tačiau žmonės nesirinko. Žinutės apie šią nesėkmę autoriaus nuomone, jiems sutrukdė prastas oras ir informacijos stoka – „klebonas nepaskelbė apie šaulių rengiamą mitingą“⁶¹. Net keleto žinučių autoriai dejavo dėl „apsnūdusių kampelių“, kur miestelėnų nedomino jokios kultūrinės pramogos – jie susirinkdavo tik į vakare vykdavusius šokius⁶². 1922 m. Plateliuose žiūrovai neatėjo net į šventei pastatytą komediją⁶³. Vis dėlto daugelyje žinučių apie Vasario 16-ąją minima, kad reikalavimo iškelti trispalves vėliavas ir papuošti langus degančiomis žvakutėmis, vadinamosiomis iluminacijomis, paisė net dalis iškilmėse nedalyvaujančių žmonių⁶⁴.

Vasario 16-osios šventės aprašymuose vyraavo optimistinė arba netgi patetiška intonacija. Vis dėlto pavieniuose tekstuose randame ir skepsio: „Žmonės po pamaldų laukė išgirsią ir paregėsią ką įdomaus, pakeliančio ūpą, bet per maža

61 Balamūtas, „Iš visos Lietuvos. Antazavė, Ežer.“, in: *Lietuvos žinios*, 1922, nr. 7, p. 4.

62 Geležies Brolis, „Vasario 16 d. dienos...“, p. 3; „Rūtos“ užuojauta, „Iš jaunimo gyvenimo. Laižuva. (Mažeikių apskr.)“, in: *Pavasaris*, 1920, nr. 3, p. 14–15.

63 V. Žvigrždydys, „Lietuvoje. Plateliai“, in: *Darbininkas*, 1922, nr. 17, p. 3.

64 Latutė, „Iš Lietuvos...“, p. 93; Juodalksnis, „Iš Lietuvos...“, p. 71.

to gauta.⁶⁵ Žinutės iš miestelių tapdavo ir proga pasidalinti visuomenės kritika: liudijimais apie nenorą lavintis (Laižuvoje „paskaitų klauso nenoromis“ ir „kai ragina eiti į kursus, atsako, kad jiems kursų nereikia, nes kunigais nebūsią“)⁶⁶, nesantaiką tarp lietuvių ir žydų ar skirtingų pasaulėžiūrų miestelėnų⁶⁷. Viena iš dažniau minimų visuomenės ydų buvo gausus alkoholio vartojimas: 1920 m. Troškūnuose „[k]rautuvės ir karčiamos buvo uždarytos, bet girtų radosi. Ir nenuostabu, nes mūsų milicija šaltai žiūri į miestely esančias penkias slaptas svaiginančių gėrimų pardavyklas [...]. Žinoma, nėra ko reikalauti nuo milicijos, kad su alkoholiu kovotų, nes yra ir milicininkų, pravarėlių turinčių.“⁶⁸ Tais pačiais metais Laižuvoje šokiuose keletas jaunuolių „gėrė degtinę, darė netvarką ir latviškai dainuodami strapaliojo po aslą“⁶⁹. 1920 m. kunigas A. Pauliukas, šventės vakarą svečiavęsis kaimynų namuose, turėjo konstatuoti: „Dar man niekados nepriėjo būti tokioje girtuoklių kompanijoje. Buvo girti vyrai, moterys ir šiaip bernai su mergomis.“⁷⁰ Katalikiškų vakarinių Vasario 16-osios renginių organizatoriai stengdavosi priminti apie blaivybę, pavyzdžiui, 1923 m. į Deltuvą klebono ir mokytojo pakviesta ukmergiškių aktorių trupė pirmiausia suvaidino didaktinę tragediją *Pirmasis degtinės stikelis* ir tik paskui Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės komediją *Kuprotas oželis*⁷¹.

Trūksta liudijimų, kuriais remiantis būtų galima lyginti bent subjektyvius išpūdžius apie kelerių metų renginius ir dalyvių skaičių. Iš Pauliuko įrašo žinome, kad po euforiškos 1920 m. Vasario 16-osios sekė nepalyginamai kuklesnė 1921 m. šventė: „[...] praėjo gan šaltai, be jokių prakalbų ir manifestacijų. Kur ne kur iškeltos tautiškos vėliavos ir vakare keliuose namuose ant langų uždegtos žvakelės dėl iluminacijos.“⁷² Tiesa, 1922 m. iškilnių programa vėl buvo nepalyginamai turtingesnė: su saliutais, šventinėse eisenose dalyvaujančiais trispalvėmis vėliavėlėmis mojuojančiais moksleiviais ir muzika.

65 Vargo plunksna, „Vasario 16 d. dienos iškilnių pranešimų gauta iš šių vietų. Viduklė, Ras.“, in: *Lietuvos žinios*, 1922, nr. 3, p. 3.

66 „Rūtos“ užuojauta, „Iš jaunimo gyvenimo...“, p. 14.

67 Detalus liudijimas, paminint ir žydiškų iškabų ištepimą šventės išvakarėse, yra Pauliuko dienoraštyje, žr. A. Pauliukas, *Dienynas...*, p. 256 [1923-02-16 d. įrašas]. Valsčių dokumentuose ir spaudos žinutėse šventės kalbėtojai arba rengėjai žydai neretai įvardijami kaip „žydėliai“.

68 Latutė, „Iš Lietuvos...“, p. 93.

69 „Rūtos“ užuojauta, „Iš jaunimo gyvenimo...“, p. 14–15.

70 A. Pauliukas, *Dienynas...*, p. 173 [1920-02-16 d. įrašas].

71 Deltuvos vėpla, „Lietuvos žinios. Deltuva“, in: *Krašto balsas*, 1923, nr. 44, p. 2.

72 A. Pauliukas, *Dienynas...*, p. 256 [1923-02-16 d. įrašas].

7 il. Vasario 16-osios šventės Kurkliuose dalyviai, apie 1920–1921 m.

Fot. nežinomas / Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM F 6540

8 il. Vasario 16-osios šventės Šaukėnuose dalyviai, 1922 m.

Fot. nežinomas / Kretingos muziejus, KM IF 979

Tik retose 1923 m. korespondencijose iš miestelių buvo pabrėžiama, kad švenčiamos Nepriklausomybės penkerių metų sukakties iškilmės. Galbūt dėl asketiškosios pirmosios Gavėnios savaitės, o gal tokį įspūdį sudaro santūresnės, jau nebe naujieną, o kasmetinio kalendoriaus dalimi tapusią šventę aprašančios žinutės, tačiau atrodo, kad kai kur šios iškilmės neprilygo 1920 m. rengtosioms. Kai kur Nepriklausomybės penkerių metų sukakties šventė ir visai neįvyko: pavyzdžiui, Kupiškėje „[k]ad ne keletas iškeltų vėliavų ir kokių tai skarmalų, visokiomis spalvomis, tik ne tautinėmis, išteptų, ir ne pamaldos bažnyčioje, manytum, kad ne šventė. [...] tų pačių skarmalų buvo labai maža.“⁷³ 1923 m. miestelių iškilmes lydėjo euforija dėl prie Lietuvos prijungto Klaipėdos krašto ir nerimas dėl Lenkijos spaudimo Vilniaus klausimu – korespondencijoje gausu užuominų apie šias aktualijas. 1923 m. Troškūnuose Nepriklausomybės šventės išvakarėse pasklido, bet jau netrukus ir išsisklaidė gandas, kad Lenkija paskelbusi karą Lietuvai.

Matome, kad Vasario 16-osios scenarijui svarios įtakos turėjo miestelio ir veiklios jo bendruomenės dydis, vietos dainininkų, muzikantų, aktorių (dažnai mėgėjų), šventinių papuošimų ir plakatų kūrėjų užmojai ir skonis, lietuvių ir kitų tautinių bendrijų, skirtingų politinių jėgų santykiai, renginiams skirtos lėšos, turimos patalpos. Gebėjimas savo jėgomis greitai surengti šventę liudijo apie miestelių bendruomenių kūrybiškumą, veikliausiųjų gebėjimą susitelkti gaminant dekoracijas, statant spektakliukus. Kita vertus, valstybiškai angažuotas sumanymas galėdavo pakrypti tiek link partinės manifestacijos, tiek link pramoginio renginio (7, 8 il.).

Išvados: penkeri Nepriklausomybės šventės metai miesteliuose

1919–1923 m. Lietuvos miesteliuose ėmė formotis valstybingumo šventės tradicija. Ji daugelyje vietovių pradėta švęsti tik 1920 m., praėjus pagrindiniam Nepriklausomybės kovų etapui ir šalyje padaugėjus saugumo ir stabilumo. Vyriausybės sumanytos iškilmės valstybiniu mastu buvo organizuojamos Kaune, o miesteliuose dažniausiai jas rengdavo valsčiaus valdybos, talkinamos veiklesnių visuomeninio gyvenimo dalyvių. Tiesa, pasitaikydavo vietovių, kur šie perimdavo iniciatyvą iš skeptiškų arba pasyvių tarnautojų. Dažniausiai šventė suburdavo visų vietos valstybinių institucijų ir bent didžiosios visuomeninių organizacijų narius, vietos inteligentus. Akivaizdžiai atokiau laikėsi tik radikalių kairiųjų politinių

73 Kupiškėnas, „Žinios iš Lietuvos. Kupiškis“, in: *Lietuva*, 1923, nr. 47 (1164), p. 3.

jėgų atstovai. Dalyje vietovių Vasario 16-oji iš karto buvo kaip pilietinė šventė, dalyje – labiau kaip tautinė, galbūt netgi katalikiška, kur šios pasaulėžiūros žmonės dominavo tarp rengėjų. To meto nuotraukos leistų spręsti, kad šventės masiškumas skyrėsi, tačiau spaudos žinutėmis kurtas didžiulės dalyvių gausos įspūdis dažnai buvo apgaulingas – Vasario 16-osios iškilmų dalyvių skaičius akivaizdžiai retai prilygdavo miestelių atlaidų minioms.

Dar 1920 m. nusistovėjo pagrindinės šventės eigos gairės: rytinės pamaldos, minėjimo renginys lauke, vakarinė programa, miestelio papuošimas vėliavomis ir vakare languose uždegamos žvakutės. Vis dėlto iškilmų rengėjai noriai interpretavo gautąsias gaires ir improvizavo, pasitelkdami vietos chorus, muzikantus, aktorius mėgėjus. Trispalvė vėliava ir Vytis, himnas ir tautinio atgimimo metų dainos tapo pagrindiniais šventės akcentais. Nors spaudos pranešimuose dažnai pabrėžiama puošybos gausa, laikotarpio nuotraukos skatina manyti, kad brangesnių, sunkiau pagaminamų šventės akcentų naudota nedaug, galimai jie būdavo naudojami net keletą metų.

Istoriniai šaltiniai liudija, kad už puošnaus šventinio fasado kartais nepavykdavo paslėpti skirtingų politinių jėgų konkurencijos arba asmeninių įtakingų miestelių žmonių nesutarimų. Pasakojimuose apie šventes išryškėja labai įvairūs požiūris į žydų bendruomenės vaidmenį šventėje ir kartu skirtingas jos įsitraukimas. Be to, akivaizdu, kad plačioji visuomenė labiau liko renginių stebėtoja, gal netgi viešnia, norinti pasižiūrėti, pasiklausyti, patirti pramogą, o ne kartu kurti bendrystę.

Prieinama informacija apie keletą metų tose pačiose vietovėse vykusią šventę neleidžia kalbėti apie tolygią jos raidą arba augantį įtraukumą, kaip ir rengėjų profesionalumą. Žinutės neatspindi tokios netvarios dinamikos priežasčių, tačiau valstybingumo šventės tradicija dar tik formavosi, pagrindinius organizacinius darbus dalindavosi itin nedidelis 3–5 žmonių ratelis, kultūrinės programos dalyvių ratas būdavo irgi nedidelis, taigi bet kokie netikėtumai, nesutarimai, vangumas galėjo gerokai sukliudyti. Turbūt dėl šios priežasties Nepriklausomybės penkerių metų iškilmės netapo išskirtine švente. Netgi pačios Vasario 16-osios organizatoriams ir dalyviams dar reikėjo laiko susitapatinti su šia nauja švente.

Bibliografija

- Akmenytė-Ruzgienė V., 2018 – Vilma Akmenytė-Ruzgienė, „Dvasios pakilimo dienos“: Lietuvos valstybės švenčių transformacijos 1918–1940 metais“, in: *Parlamento studijos*, 2018, t. 24, p. 75–9.
- Jurevičiūtė A., 2008 – Aušra Jurevičiūtė, „Karo muziejaus vaidmuo kuriant švenčių tradicijas Kaune 1921–1930 m.“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2008, nr. 9, p. 169–202.

- Lesčius V., 2004 – Vytautas Lesčius, *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004.
- Safronovas V., 2020 – Vasilijus Safronovas, “The Contested Date of the Emergence of Modern Lithuania: was 15 May an Alternative to 16 February?”, in: *Lithuanian Historical Studies*, 2020, vol. 24, p. 45–108.
- Senvaitytė D., 2013 – Dalia Senvaitytė, „Kalendorinių švenčių diskursas tarpukario Lietuvos periodikoje“, in: *Soter*, 2013, nr. 45 (73), p. 115–138.
- Šaknys Ž., 2018 – Žilvytis Šaknys, „Valstybės (Tautos) švenčių formavimo ypatumai 1918–1940 m. Lietuvoje“, in: *Lietuvos etnologija*, 2018, nr. 18 (27), p. 129–154.
- Tyla A., 2004 – Antanas Tyla, *Lietuva prie Vasario 16-osios slenkščio*, Vilnius: Katalikų akademija, 2004.